

УДК 342.1

В.М. КОРЧАКА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ «НАРОД»

Ключові слова: Конституція, народ, Український народ, нація, громадяни, населення

Конституція України у преамбулі, статті 13, статті 16, статті 17 робить посилання на Український народ, у статті 5 – на народ, закріпивши, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює її безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Вказані статті Конституції України містяться у розділі I «Загальні засади», є одними з основоположних та базових, що визначають засади конституційного ладу України, а також мають установчий характер для інших нормативно-правових актів України, які регулюють засади суспільного та державного ладу України. Це дозволяє говорити про особливу роль народу в житті нашої держави і суспільства та актуалізує питання визначення правової природи «народу» взагалі і «Українського народу», «народу України» зокрема.

Незважаючи на те, що такими вітчизняними та зарубіжними науковцями правниками, як В.Ф. Погорілко, О.Ф. Скакун, В.Л. Федоренко, В.Д. Людвік, Е.А. Казьмина, А.А. Бурцев, В.В. Комарова, Л.М. Шипілов та інші ця проблематика вивчалася, водночас існує потреба систематизувати їх наукові погляди і на цій основі виробити своє авторське бачення сутності правової категорії «народ» та «Український народ». Це складає мету нашої статті.

Варто відзначити, що категорія «народ» давно досліджувалась філософами, правниками, а пізніше – соціологами, політологами та представниками інших суспільних і політичних наук. Однак різноманітність наукових робіт, теоретичних підходів при цьому так і не привели до єдиного розуміння природи та змісту категорії «народ». І такий стан справ має місце по сьогодні.

В тлумачних словниках категорія «народ» трактується як: люд, який народився на відомому просторі; люди взагалі, мова, плем'я; жителі країни, які розмовляють на одній мові; обивателі держави, країни, яка стоїть під одним управлінням; чернь, простолюдини; більшість людей; натовп [1, с.461]; 1) населення держави, жителі країни. Діяти в інтересах свого народу; 2) форма національної й етнічної єдності (нація, народність, іноді плем'я). Український народ; 3) взагалі люди, переважно у великій кількості. Мови народів світу [2, с.400–401]. Український радянський енциклопедичний словник містить положення, що народ – 1) в звичайному розумінні – населення держави, країни; 2) спільнота людей, що міняється на різних етапах історичного розвитку і включає соціальні групи і класи, які по своєму об'єктивним положенню в суспільному виробництві визначають прогресивний розвиток суспільства [3, с.471].

Досить повне трактування народу дано у Великій енциклопедії: «Народ – етнічна спільнота, група людей, які мають спільне походження і історію. Спільність походження виражається в самосвідомості і самоназві, а також в загальних елементах культури (особливостях мови). Для підтримки етнічної спільноти велике значення мають внутрішньоетнічні сімейні шлюби і спадковість культурних традицій. Виникнення народу, як правило, пов'язане з певною територією, яка приймається як «своя земля» або з якимось політичним утворенням. У подальшому, в результаті міграцій представники єдиного народу можуть жити поза своєю етнічною територією (так звана «діаспора») або навіть зовсім не мати її – наприклад, цигани. Серед народів виділяються метаєтнічні спільноти, які об'єднують декілька народів (араби, слов'яни, тюрки тощо), і субетнічні спільноти – локальні підрозділи народу, які часто стають самостійними народами (американські, середньоазійські, сибірські, кримські, гуцули, лемки та інші у складі українців). Під поняттям народ розуміється також: 1. все населення країни (держави); 2) трудящі маси (на противагу правлячій еліті)» [4, с.441–442].

Ці визначення народу об'єктивно відображають основні підходи в різних галузях суспільних наук відносно змісту категорії «народу», а саме: історичний, політичний, національний, демографічний, соціальний та ін.

Що ж стосується юридичного аспекту, то у загальній енциклопедичній юридичній літературі під народом розуміють: (англ. – people) – громадяни всіх національностей, що проживають на території даної країни [5, с.184]; населення держави, що утворює єдину спільність незалежно від кількості національних спільнот, які в ній існують... У міжнародному праві термін іноді застосовується у значенні нація. У Статуті ООН передбачено, що ООН буде сприяти розвитку дружніх відносин між державами «на основі поважання принципів рівноправності й самовизначення народів» [6, с.46].

Спеціалізована енциклопедична та словникова література з конституційного права народ трактує як: (від старослов'янського «рід» – сукупність осіб, що походять від одного предка), що має наступні аспекти: 1) народ – носій суверенітету і джерело влади; широко розповсюджена стара формула, що має застосування і в новітніх конституціях. Наприклад, згідно ст.1 Конституції Іспанії 1978 р.: «Національний суверенітет належить іспанському народу, від нього походять повноваження держави». Саме від імені народу виступають різноманітні органи держави, наприклад, здійснюється правосуддя («Правосуддя здійснюється іменем народу» – ст.101 Конституції Італії 1947 р.), помилування («Міністр-президент від імені народу здійснює право на помилування» – ч.1 ст.109 Конституції німецької землі Гессен); 2) народ – суб'єкт конституційного права, що наділений установчою владою. Цей аспект зазвичай знаходить відображення в преамбулах основних законів Найбільш відоме формулювання Конституції США 1787 р.: «Ми, народ Сполучених Штатів... встановлюємо і приймаємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки»; 3) народ – носій деяких колективних прав, зокрема права на супротив насиллю («Для

захисту конституційного порядку народ має право на повстання» – ст.3 Конституції Гондурасу 1982 р.); 4) сукупність осіб, кожний з яких виступає як носій певних суб'єктивних прав. В такому контексті термін народ використовується для надання більшої урочистості регулюванню деяких важливих суб'єктивних прав («Оскільки для безпеки вільної держави необхідна добре організована поліція, право народу зберігати і носити зброю не повинно обмежуватися» – поправка II до Конституції США 1787 р.); 5) термін народ інколи виступає синонімом виборчого корпусу («Президент Республіки обирається Народом» – п.1 ст.127 Конституції Польщі 1997 р.) [7, с.272–273].

В іншому джерелі зазначається, що в конституційному праві під народом розуміється населення країни, організоване в державу. Народ – суб'єкт конституційного права, основне джерело і носій влади. До складу народу можуть входити різноманітні історично сформовані на даній території компактні нації, тоді вживається термін «багатонаціональний народ» [8, с.234].

Таким чином, уся багатоманітність поглядів на значення терміну «народ» в юридичній науці взагалі і в конституційного права зокрема свідчить, що не дивлячись на те, що протягом всього періоду розвитку вітчизняної правової науки досліджувана категорія була предметом вивчення, єдності в розумінні змісту категорії народ не має. При цьому варто відзначити і той факт, що погляди вчених на дану категорію змінювались, перш за все, в залежності від політичного життя держави, на основі чого можна виділити декілька етапів формування поглядів науковців і політиків-законотворців на категорію «народ» – це дореволюційний період до 1917 р., період визвольних змагань і відновлення української державності, радянський і сучасний періоди.

Дореволюційний етап охоплює собою період з середини XVIII ст. до лютневої революції в Росії 1917 року. В цей час термін «народ» розглядався здебільше в трьох значеннях: в етнографічному, соціологічному та юридичному. Зокрема, в етнографічному

значенні народ розглядався або як одна нація, або як декілька; в соціологічному значенні – як сукупність більш чи менш складних соціальних утворень, взаємовідносини яких регулюються публічно-правовими нормами [9, с.12]. У юридичному ж значенні народ сприймався: 1) як єдність, тобто як сукупність громадян, які утворюють єдине тіло, вбудоване в державу, відповідно з включенням уряду, який складає невід’ємну частину державного устрою [10, с.19]; 2) як більшість, тобто організована сукупність громадян, які підкоряються вищій владі [11, с.201]. Варто врахувати той факт, що Російська імперія на той час була монархічною країною і тому народ не розглядався як джерело влади, а тільки як піддані. Хоча з боку тогочасних революційних партій і робилися спроби змінити таку ситуацію, проголошуючи революційні лозунги наділити населення Росії окремими політичними та громадянськими правами. А демократичні процеси, що відбувалися на початку XX ст. у Європі, а також революційні події 1905–1907 років, сприяли певній демократизації державного й суспільного життя в Російській імперії. Так, 06.08.1905 р. було оголошено царський маніфест про скликання в Росії Державної думи – особливого законодавчого органу – і в його розвиток видається Миколою II указ «Про запровадження Державної думи» та затверджується Положення про вибори її депутатів. Потім приймалися інші акти такого ж характеру. Однак вони носили не зовсім демократичний характер, оскільки значна частина населення все-таки була позбавлена виборчого права як і цілого ряду інших політичних та громадянських прав.

Період визвольних змагань і відновлення української національної державності, який охоплює собою часові рамки з 1917 до 1920 років характеризується тим, що Лютнева революція в Російській імперії 1917 р. створила сприятливі умови для національно-визвольного руху пригноблених народів і цей процес торкнувся також національних сил в Україні, які розпочали активну боротьбу за

відродження української держави, що тривала протягом трьох років з 1917 до 1920 рр. Ми не можемо констатувати, що в цей час були напрацьовані якісь важливі праці теоретичного характеру щодо розуміння правової природи народу. Однак прийняті в цей період нормативні акти свідчать про усвідомлення ролі народу у державотворчих процесах, про необхідність його широкого залучення до демократичних процесів побудови незалежної Української держави.

Як пише відомий український вчений О.В. Марцеляк, «Низка правових актів (проектів) часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки стосовно порядку формування вищих представницьких органів держави характеризується прогресивністю і високим рівнем правової культури, своїм значним демократичним змістом, врахуванням передових виборчих технологій, напрацьованих на той час іншими розвинутими країнами. У теоретичному та практичному сенсі вони мають певне, навіть повчальне значення для незалежної України. А що стосується забезпечення прав національних меншин при виборах до законодавчих органів, то, як бачимо, цими актами закріплювалися правила, яких світова виборча практика не знала не тільки в той час, а й у наші дні мало де застосовує. І тому сьогодні виникає гірке відчуття втрати тих напрацьованих нашими співвітчизниками початку XX ст. перспектив прогресивного історичного розвитку України, які й по сьогоднішній день з неймовірними зусиллями та напруженнями ми намагаємося відродити, повернути та впровадити в національну практику державотворення» [12, с.132]. Сказане цілком відноситься і до визначення місця і ролі українського народу у ті часи в становленні незалежної України.

Радянський етап, який охоплює собою період з 1917 року до 1991 року, характеризується революційними змінами у формуванні концепції розуміння народу. У цей час і науковцями і представниками влади народ розглядався як визначена історична спільність,

яка змінюється в залежності від завдань розвитку, що вирішує суспільство в конкретний період свого розвитку. Відповідно, народ розумівся як сукупність лише трудящих, або в його склад включались і ті соціальні прошарки, які об'єктивно брали участь у вирішенні задач прогресивного розвитку країни [13, с.103].

При цьому треба мати на увазі, що в різні часи побудови радянської держави, мінялися підходи до визначенні ролі тих чи інших соціальних груп у так званому «вирішенні задач прогресивного розвитку країни». У період встановлення диктатури пролетаріату розумілось, що народ складають виключно трудящі, а саме – робочі, експлуатований клас пролетаріату і найбідніше селянство. Саме так трактувався народ в Конституції УССР 1919 року. Конституція УССР 1929 року не змінила положень Конституції УССР 1919 року щодо визначення кола соціальних прошарків, які брали участь у прогресивному розвитку УССР. А Конституція УРСР 1937 року хоч і містила норму про те, що вся влада належить трудящим міста і села в особі Рад депутатів трудящих, однак політичними правами в цей час в Україні були наділені тільки громадяни УРСР. Водночас це був крок вперед у питанні демократизації статусу людини. Хоча ті події, які мали місце в суспільно-політичному житті в Радянському Союзі взагалі, і в Україні зокрема протягом 1937–1953 років, боротьба з «ворогами народу», яка досягла масштабних розмірів, свідчить лише про формальне закріплення тих демократичних засад, які мали місце в Конституції УРСР 1937 року.

Взагалі у цей час до складу народу включались всі громадяни УРСР, тим більше на той момент на всіх громадян покладался обов'язок працювати, а, отже, можна говорити про те, що поняття «трудящі», «народ», «сукупність громадян» ототожнювались. Так само в правовій літературі панувала думка, що поняття «народ» тотожне поняттю «державна». Так, в підручнику «Курс советского государственного права» 1961 року стверджується: «Радянський народ як суб'єкт соціалістичних правовідносин представлений со-

ціалістичною державою, а нація – у вигляді національно-державних і автономно-адміністративних утворень» [14, с.36].

Наступна Конституція УРСР 1978 року, яка проголосила державу загальнонародною, а владу такою, яка належить народу, використовувала словосполучення «радянський народ» [15]. На засіданні союзної Конституційної комісії 23.05.1977 р. голова комісії Л.І. Брежнев так сформулював з цього приводу головні зміни в країні, що викликали потребу прийняття нової Конституції: «Якісно іншим стало соціальне обличчя ладу. В багатонаціональній Радянській країні не тільки юридично, але й фактично забезпечена рівність соціалістичних націй. Склалася нова історична спільнота – радянський народ» [16, с.374–375]. А в наукових правових джерелах з цього приводу зазначалося: «За роки будівництва соціалізму і комунізму в нашій країні виникла нова історична спільнота людей – радянський народ. З виникненням цієї нової спільноти все більш виразними стають загальні, які не залежать від соціальних і національних відмінностей риси поведінки, характеру, світогляду радянських людей. Радянська загальнонаціональна держава акумулює в собі міць і авторитет всього народу, втілює його єдність» [17, с.73].

Під радянським народом розумілась нова історична, соціальна та інтернаціональна спільнота людей, які мають єдину територію, економіку, соціалістичну по змісту культуру, союзн загальнонародну державу і спільну ціль – побудова комунізму; сукупність громадян, об'єднаних в соціалістичну державу; носій всієї державної влади; єдина державна організація всієї Радянської соціалістичної держави [18, с.17–18]; державно-правова спільнота радянських громадян [19, с.15–16].

Таким чином, якщо говорити про розвиток терміну «народ» у законодавстві і юридичній літературі радянського періоду, то можна відмітити його еволюцію від сукупності трудящих незалежно від громадянства, виключаючи представників буржуазії, яке мало місце на ранніх етапах становлення радянсь-

кої держави в так званий період диктатури пролетаріату, до простої сукупності громадян, незалежно від їх політичних поглядів в політичному житті країни, що законодавчо визначалося в період побудови радянської загальнонаціональної держави.

Сучасний етап формування поглядів науковців на категорію «народ» охоплює часові рамки з 1991 року по сьогодні. Він характеризується демократичними перетвореннями в Україні, прийняттям нової Конституції у 1996 році, зміною форми правління, соціальною, економічною, культурною модернізацією сучасного українського суспільства та національного механізму державної влади. Людина, її права і свободи визнані Основним Законом найвищою соціальною цінністю. Вони забезпечують розкриття політичного, економічного, соціального, творчого потенціалу кожної особи, упорядковують і координують суспільні зв'язки відносини на основі загальновизнаних норм і стандартів. Народ, згідно ст.5 Конституції України, є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні.

В той же час така конституційна визначеність статусу людини і громадянина, народу, на жаль, не сприяла теоретичному вирішенню питання щодо правової природи Українського народу як суб'єкта конституційно-правових відносин. У вітчизняній науці конституційного права на сьогодні немає єдиного підходу на розуміння категорії «народ». Проаналізувавши основні позиції науковців-правників стосовного даного поняття, можна виділити такі три сучасні позиції:

1. Народ – це сукупність всіх людей (всього населення), що проживають у державі.

Такої точки зору дотримується відомий український вчений – конституціоналіст В.М. Шаповал, який стверджує, що народ – це населення держави, що утворює єдину спільність незалежно від кількості національних спільнот, які в ній існують [20, с.46]. Приблизно такої ж думки дотримується інший вітчизняний науковець В.Д. Людвік, який при цьому зазначає, що при характеристиці народу як населення держави на перше місце ви-

ходять такі показники як територіальність, кількість і щільність населення, вікові характеристики, рівень і тривалість життя, диференціація на групи (наприклад, сільське та міське населення), міграційні процеси тощо. Він пише, що перелічені ознаки, безумовно, мають практичне значення, проте вони не здатні безпосередньо охарактеризувати народ як суб'єкта правових відносин і, зокрема, джерело верховної влади. Територіальна ознака є вирішальною для категорії «населення», однак немає такого значення для категорії «народ». По-перше, населення держави складають не всі особи, що мешкають на її території, це можуть бути власні громадяни (піддані), іноземці та особи без громадянства. По-друге, громадянин (підданий) тієї чи іншої держави перебуваючи поза її межами, не втрачає з нею правового зв'язку, тому він є частиною її народу [21, с.9–10].

С.А. Авак'ян вважає, що якщо говорити про таку категорію як народ, то мається на увазі не просто демографічна категорія, а народ як сукупність індивідів, які складають суспільство конкретної країни і основу її державного буття. Для того, щоб проілюструвати розуміння поняття категорії «народ», науковець наводить наступний приклад: географи і етнографи використовують категорію «народи Сибіру», а в конституційно-правовому плані вони – частина категорії «народ Російської Федерації» або «багатонаціональний народ Російської Федерації» [23, с.37].

Проте, позиції науковців, що стоять на платформі визнання народу сукупністю всіх людей (всього населення), що проживають у державі, мають противників. Так, дослідник цієї проблематики А.А. Бурцев пише, що необхідно уникати взаємозамінюваності понять «народ» та «населення». Оскільки під населенням можна розуміти як фактичне населення країни, тобто всю сукупність індивідів, які проживають на території даної країни, так і сукупність індивідів, які мають стійкий правовий зв'язок з країною у формі громадянства. При використанні поняття «населення», в його склад можуть бути включені, прожива-

ючі на території країни іноземці та особи без громадянства, які не можуть розглядатися як складові частини народу країни як єдиного цілого [24, с.48].

Інша російська дослідниця Е.А. Казьмина звертає увагу, що категорія «народ» на відміну від категорії «населення» володіє такою суттєвою ознакою як стійкість, а категорія «населення». – динамічна і кількісна. Ці категорії можуть теоретично і співпадати при умові абсолютної замкнутості держави для в'їзду та виїзду громадян, що при будь-якому політичному режимі неможливо [23, с.38].

2. Народ являє собою виборчий корпус і наділений установчою владою (мається на увазі, що народ – це сукупність осіб, що мають конституційну дієздатність).

Така концепція доволі розповсюджена в розвинутих демократичних країнах, в яких на конституційному рівні народ визнається джерелом влади. Так, французький вчений М. Прело пише, що народ – це частина населення, яка складається з індивідів, яким Конституція надає виборчі права [25, с.374–376]. Цю думку підтримує й В.В. Маклаков, який зазначає, що народ – це сукупність громадян держави, яка має можливість реалізовувати свої повноваження в процесі різного роду голосувань і в процесі застосування інститутів безпосередньої демократії [26, с.300].

На практиці ця концепція реалізуються таким чином, що в Основних законах ряду країн проголошено, що «Президент Республіки обирається Народом» (п.1 ст.127 Конституції Польщі 1997 р.); «Національний суверенітет належить іспанському народу, від нього походять повноваження держави» (ст.1 Конституції Іспанії 1978 р.) [7, с.272–273] тощо.

Проте, зазначена концепція також поділяється не всіма науковцями. Наприклад, В.В. Комарова вважає, що такі категорії як «виборчий корпус» і «народ» ототожненню не підлягають і вони не взаємозамінними, оскільки виборчий корпус – це така конституційно-правова категорія (юридично відокремлена сукупність людей, які відображають соціальну структуру громадянського суспіль-

ства), яка володіє правом через безпосереднє і кінцеве волевиявлення формувати вищі органи державної влади і вирішувати питання державного і суспільного життя від імені народу і нації, а права народу цим не вичерпуються [27, с.95].

В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко також стверджують, що у вітчизняному виборчому законодавстві народ не визначається суб'єктом виборчого процесу, хоча вибори є формою безпосереднього народовладдя [28, с.463].

А.А. Бурцев бачить розбіжність категорій «виборчий корпус» і «народ» через те, що у випадку ототожнення народу з виборчим корпусом необхідно буде визнати, що виразником безпосереднього волевиявлення народу можуть бути тільки виборці, а умовою приналежності до народу буде наявність виборчих прав, з чим не можна погодитись [24, с.47].

Ми теж підтримуємо позицію, згідно якої недопустимо ототожнювати виборчий корпус і народ. Наш висновок також ґрунтується на положеннях Конституції України, в якій, зокрема, ст.69 проголошує, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Таким чином, сам Основний Закон України встановив, що поряд із виборами та референдумом існують й інші форми безпосереднього волевиявлення народу, де він не завжди виступає в якості виборчого корпусу. В той же час сама концепція щодо наділення народу установчою владою, на наш погляд, має раціональне зерно, на чому ми зупинимось дещо пізніше.

3. Народ – це громадяни держави всіх національностей.

Варто відзначити, що на сьогодні зазначена концепція має найбільшу підтримку серед вітчизняних науковців-конституціоналістів. Певною мірою це пов'язано з тим, що у самому Основному Законі України в преамбулі зазначено: «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей». Виходячи з цього, В.Ф. Погорілко стверджує, що український народ – це сукупність громадян різних націо-

нальностей, якому належить вся повнота влади на території республіки, корінні народи і національні меншини [29, с.79]. На думку Є.І. Козлової та О.Є. Кутафіна народ ототожнюється з поняттям громадяни і визначається як приналежність даної асоційованої в межах єдиної держави сукупності людей до відповідної держави. Народ створює фізичний субстрат держави. Основним аргументом у підтримку даної точки зору виступає ствердження, що було би несправедливо виключати зі складу народу такі категорії осіб як діти, недієздатні або обмежено дієздатні особи, осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі. Не користуючись певними політичними права, ці категорії осіб не перестають бути частиною народу [30, с.129].

Дану концепцію підтримує також О.Ю. Тодика, який зазначає, що народ становлять громадяни, що проживають на території держави і за її межами та володіють повною політичною правосуб'єктністю, насамперед виборчими правами..., громадяни, які мають відповідні права у сфері політико-правових відносин і є активними суб'єктами виборчого, референдного та інших процесів у відносинах народовладдя [31, с.104].

Проте, варто відзначити, що підхід визнання народом громадян держави всіх національностей має виключне значення в межах демократичної парадигми, проте втрачає актуальність відносно інших типів політичних режимів, з огляду на ймовірність свавільного звуження (розширення) обсягу народу з боку домінуючих політичних сил. Як пише Л.М. Шипілов, введення націологічного дискурсу в дослідження дозволяє сформулювати поняття народу зі змістом, безвідносним до політичного режиму: історично-територіальне суспільство, в основі якого лежить етнополітична нація. Він зазначає, що на підставі юридичного дослідження етнополітична нація визначена як етнічна інтуїтивно-психологічна спільнота, яка рефлексує себе в існуванні власної держави. Народ характеризується спільними об'єктивними (історія, мова, культура, традиція тощо) та суб'єктивними (спільність

відчуттів і переконань, внутрішніх та зовнішніх стереотипів) ознаками, які назовні оформлюються конкретним явищем. У такому статусі народ виступає суб'єктом права на самовизначення в дусі Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співпраці між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 р. [32, с.9].

Таким чином, визначення народу тільки через призму громадянства не зовсім точно відображає його правову природу. Воно потребує свого наповнення також через етнополітичний чинник – націю.

Ми, в цілому розділяємо позицією тих науковців, які визнають «народ» самостійною конституційно-правовою категорією, яка не співпадає з категоріями «нація», «населення», «виборчий корпус». При цьому під нацією необхідно розуміти етнічну спільність, яка являє собою сукупність людей, які володіють спільною культурою, як правило, однією мовою, володіють загальною самоназвою і усвідомлюють спільність свого походження; під «населенням», необхідно розуміти фактичне населення країни, тобто всю сукупність індивідів, які проживають на території даної країни, так і сукупність індивідів, які мають стійкий правовий зв'язок з країною у формі громадянства. Поняття народу також не тотожне виборчому корпусу, так як несправедливо виключати зі складу народу осіб, які позбавлені виборчих прав по різних причинах, а також дітей, які не включаються до виборців в силу недосягнення необхідного віку [27, с.38].

Однак, треба відзначити, що при характеристиці народу як правової категорії не слід залишати поза увагою вищезазначені підходи. Зокрема, можна констатувати, що народ, по-перше, це стійка сукупність індивідів, які складають суспільство конкретної країни та основу її державного буття; по-друге, народ володіє правом через безпосереднє і кінцеве волевиявлення формувати публічні органи влади і вирішувати питання державного і суспільного життя; по-третє, народ – це громадяни держави всіх національностей, що проживають на території країни і за її межами.

Отже, у правовому розумінні **народ** – це стійка сукупність індивідів – громадян держави всіх національностей, що проживають на території країни і за її межами, які складають суспільство конкретної країни і основу її державного буття, володіють повною конституційною правосуб'єктністю тобто правом через безпосереднє і кінцеве волевиявлення формувати публічні органи влади і вирішувати питання державного і суспільного життя.

Український народ – це сукупність громадян України всіх національностей, що проживають на території країни і за її межами, які складають суспільство України і основу її державного буття, володіють повною конституційною правосуб'єктністю, тобто, правом через безпосереднє і кінцеве волевиявлення формувати публічні органи влади і вирішувати питання державного і суспільного життя Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2 / Даль В. – М. : Рус. яз., 1989. – 782 с.
2. Тлумачний словник сучасної української мови / за ред. проф. В. С. Калашника. – Харків : Белгар-книга «Еспада», 2005. – 734 с.
3. Украинский советский энциклопедический словарь: В 3 т. – Киев : Гл. ред. Укр. сов. энцикл. им. М.П. Бажана, 1988. – Т. 2. – 768 с.
4. Большая энциклопедия : в 62 т. Т. 31 / гл. ред. канд. ист. наук, проф. С. А. Кондратов. – М. : ТЕРРА, 2006. – 542 с.
5. Скаун О. Ф. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / Скаун О. Ф., Бондаренко Д. А. ; под общ. ред. проф. Скаун О. Ф. – Харьков : Эспада, 2007. – 488 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002. – Т. 4. – 720 с.
7. Конституционное право : словарь / отв. ред. В. В. Маклаков. – М. : Юрист, 2001. – 560 с.
8. Юридична енциклопедія для юнацтва / за ред. С. В. Ківалова, Ю. М. Оборотові. – Одеса : Юрид. літ., 2006. – 404 с.
9. Конспект по государственному праву. Составленный по учебникам Коркунова, Чичерина, Алексеева, Градовского. – СПб., 1907. – 172 с.
10. Чичерин Б. Н. О народном представительстве / Б. Н. Чичерин. – М. : Типогр. Грачева и К, 1866. – 553 с.
11. Кокошкин О. Лекции по общему государственному праву / Кокошкин О. – Изд. 2. – М., 1912. – 306 с.
12. Марцеляк О. В. Выборы народных депутатов Украины: история, теория, практика : навч. посіб. / Марцеляк О. В. – Харків : ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2008. – 636 с.
13. Советское государственное право : учебник для юрид. ин-тов и фак-тов / под ред. проф. А. И. Лепешкина. – М. : Юрид. лит., 1971. – 303 с.
14. Лепешкин А. И. Курс советского государственного права. Т.1 / Лепешкин А. И. – М. : Юрид. лит., 1961. – 558 с.
15. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : від 30.01.1937 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>.
16. Брежнев Л. И. Ленинским курсом: Речь и статьи / Брежнев Л. И. – М. : Политиздат, 1978. – Т. 6. – 575 с.
17. Таранов А. П. Конституция общенародного государства / Таранов А. П. – К. : Изд-во «Наукова думка», 1979. – 288 с.
18. Советское государственное право : учебник / под ред. С.С. Кравчука. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юрид. лит., 1985. – 464 с.
19. Бойцов В. Я. Теоретические вопросы системы субъектов государственного права СССР : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное право» / В. Я. Бойцов. – Свердловск, 1972. – 36 с.
20. Народ // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 4: Н-П., 2002. – 720 с.

21. Людвік В. Д. Принцип народного суверенітету в історії політико-правової думки, теорії права та політичній практиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / В. Д. Людвік. – Харків, 2009. – 18 с.

22. Авакьян С. А. Конституционное право России : учеб. курс : в 2 т. Т. 1 / Авакьян С. А. – М. : Юрист, 2005. – 719 с.

23. Казьмина Е. А. Народ как субъект конституционного права Российской Федерации: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Казьмина Е. А. – Москва, 2011. – 186 с.

24. Бурцев А. А. Система субъектов конституционно-правовых отношений: дис. ... кандидата юрид. наук, 12.00.02 / Бурцев А. А. – М., 2005. – 215 с.

25. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть : учеб. для юрид. вузов и фак-тов / В. В. Маклаков. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 896 с.

26. Прело М. Конституционное право Франции: пер. с фр. / М. Прело ; пер. с фр.: Ф. А. Кублицкий ; под ред. и с предисл.: А. З. Манфред. – М. : Изд-во иностр. лит.,

1957. – 671 с.

27. Комарова В. В. Высшее непосредственное выражение власти народа в Российской Федерации (проблемы теории и практики): дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02 / Комарова В. В. – М., 2006. – 474 с.

28. Погорілко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види / Погорілко В., Федоренко В. // Право України. – 2002. – № 10. – С. 61–468.

29. Конституційне право України / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наук. думка, 1999. – 676 с.

30. Козлова Е. И. Конституционное право России : учебник / Козлова Е. И., Кутафин О. Е. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2003. – 585 с.

31. Тодика О. Ю. Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства : монографія / Тодика О. Ю. ; за ред. О. В. Петришина, д-ра юрид. наук, проф. акад. АПрН України. – Х. : Право, 2007. – 480 с.

32. Шипілов Л. М. Принцип народовладдя і його здійснення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. М. Шипілов. – Х., 2004. – 19 с.

Корчака В. М. Правова природа поняття «народ» / В. М. Корчака // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 141–149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_24.pdf

Проаналізовані наукові підходи щодо розуміння категорії «народ», здійснено періодизацію формування поглядів науковців і політиків-законотворців на категорію «народ», вироблено авторське визначення поняття «народ» та «Український народ».

Корчака В.М. Правовая природа понятия «народ»

Проанализированы научные подходы относительно понимания категории «народ», осуществлено периодизацию формирования взглядов ученых и политиков-законодателей на категорию «народ», выработано авторское определение понятия «народ» и «Украинский народ».

Korchaka V.M. The Legal Nature of «Nation» Concept

Author analyzed the scientific approaches regarding the understanding of «nation» category, made the periodization of the scientists' and legislative politicians' views formation on «nation» category produced the author's definition of «nation» and «Ukrainian nation».